

peeschen mensch ⁶¹). Onwillekeurig denken we in dit verband aan Jaspers, die spreekt van „Transzendenzbezug” maar hiermee niets anders bedoelt dan de verdieping van de existentie zelf ⁶²). Ook Jaspers heeft Kierkegaard gesaeculariseerd en slechts de immanente existentie overgehouden. Zoo is ook bij Heidegger de cirkel om de existentie gesloten zonder transcendentie en zonder Openbaring, Geworfenheit zonder „Werfer”, angst zonder Rechter. Daarin demonstreert deze moeilijk te begrijpen filosofie den nood zonder oplossing ⁶³). Heidegger zal in de filosofie van de 20e eeuw blijven de filosoof van het „Sein zum Tode” ⁶⁴), we kunnen ook zeggen van het „Schicksal” en dat dit *slechts* ontologische existentie-analyse is, verandert hieraan niets. Zijn filosofie is de systematisering van de verlorenheid, zooals ze buiten het Evangelie om wordt verstaan ⁶⁵).

* * *

Het zou zeker onjuist zijn te zeggen, dat de nieuwe theologie zich vrij algemeen beweegt in de richting van Heidegger's filosofie als fundeerende „Daseinsanalyse” van de theologie. Integendeel: wie de vele publicaties over „Heidegger en de theologie” bestudeert, bemerkt, dat velen de gevaren van deze afhankelijkheid hebben gezien en daarom de theologie uit dit diensthuis wilden verwijderen. Ik denk aan de ingrijpende kritiek, die Bultmann en

Die Eigenart des theol. Erkennens, „Z. f. syst. Theol.” 1932, pag. 293: „Heidegger ist der profanisierte Kierkegaard” en E. PRZYWARA, *Das Geheimnis Kierkegaards*, 1929, pag. 25: „Der entscheidende Unterschied aber beginnt, wo der letzte Sinn dieser durch Gewissen-Schuld-Angst-Tod gekennzeichneten Existenz in Frage steht. Hier biegt Heidegger alle über sich hinaus (zu Gott) weisenden Richtungen ins Immanente ab.”

⁶¹) DELF, *Tragische Existenz*, pag. 109.

⁶²) Zie JASPERS, *Philosophie*, 3 deelen (Welt-orientierung; Existenz-erhellung; Metaphysik), 1932; W. J. AALDERS, a. w. pag. 36 vv.; W. ANDERSEN, *Der Existenzbegriff und das existentielle Denken in der neueren Philosophie und Theol.* 1940, pag. 62 vv.; W. ERNST, *Die theol. Begriffe in der modernen Existential-philosophie*, „Z. f. syst. Th.” 1933, pag. 589 vv.

⁶³) Vgl. ERNST: „So ist die Heideggersche Existentialphilosophie nicht nur ergreifender Ausdruck des Leidens der Zeit, sondern auch der Beherzigung der Lehren, welche uns die schmerzliche Erfahrung der letzten Vergangenheit erteilt hat”, a. art. „Z. f. syst. Theol.” 1932, pag. 45.

⁶⁴) Vgl. nog JOACHIM WACH, *Das Problem des Todes in der Philosophie unserer Zeit*, 1934, pag. 39—47.

⁶⁵) JASPERS wordt door S. H. J. JAMES juist in dit opzicht hoog gewaardeerd. Hij is van oordeel, dat „de geschriften van Jaspers duidelijker dan nog ooit geschriften van een paganist hebben gedaan, den mensch ontleiden in zijn ontzaglijke armoede buiten God en eeuwig leven”. Niemand heeft z. i. op een redelijke wijze duidelijker in het licht gesteld „dat een mensch naar God toe en naar Gods beeld is geschapen” en dan door zonder bijbel en dogmatiek „den mensch vanuit zichzelf en over zichzelf te laten spreken”. JAMES oordeelt dan ook, dat JASPERS' invloed maximaal zou kunnen zijn en vele „Gebildeten unter seinen Verächtern” tot het Christendom zou kunnen bekeeren, wanneer hij zijn gedachten meer populair zou kunnen weergeven. JAMES, *Karl Jaspers en Karl Barth*, „Nieuwe Theol. Studiën” 21e jrg, pag. 133 en 139. Een onaanvaardbaar verband tusschen deze neutrale analyse van de „armoede” van den mensch en de bekeering!